

CZU: 327:620.9(262.5)

FACTORUL ENERGETIC ÎN POLITICA EXTERNĂ A STATELOR DIN REGIUNEA MĂRII NEGRE

*Carolina BUDURINA-GOREACII**Universitatea de Stat din Moldova*

Miza geopolitică a regiunii Mării Negre în ultima decadă a crescut semnificativ, în special în urma evenimentelor ce au determinat marile puteri europene să-și îndrepte privirile către acest spațiu. În timp ce mulți asamblează această zonă cu teritoriul adiacent Mării Caspice, inclusiv Caucazul sudic, zona Mării Negre are mult de lucru. Spunem aceasta fiindcă consistența sa este prea neomogenă pentru a transmite un mesaj unic, clar și reprezentativ; statele sunt prea diferite și au drept interes național obiective uneori opuse; resursele sunt neuniform repartizate pentru această regiune, ceea ce nu apropie statele pentru o cooperare, ci mai degrabă le rivalizează.

În articolul de față autorul își propune să analizeze interesul Federației Ruse, Turciei, Ucrainei, României, Georgiei și al Bulgariei privind factorul energetic în regiunea Mării Negre. Totodată, va fi analizat cum influențează resursele energetice asupra direcțiilor de politică externă a acestor state, accentul fiind pus pe problemele cu care ele se confruntă la etapa actuală, fiind proiectate unele perspective de acțiune pentru viitor.

Cuvinte-cheie: factor energetic, politică externă, activități, regiunea Mării Negre, state riverane.

THE ENERGY FACTOR IN THE FOREIGN POLICY OF THE STATES OF THE BLACK SEA REGION

The geopolitical stakes of the Black Sea region in the last decade have increased significantly, especially as a result of the events that caused the great European powers to turn their eyes to this space. While many assemble this area with the territory adjacent to the Caspian Sea, including the Southern Caucasus, the Black Sea area has much work to do. We say this because its consistency is too inhomogeneous to convey a unique, clear and representative message; the states are too different and have national goals that are sometimes opposed; resources are unevenly distributed for this region, and this does not bring states closer to cooperation, but rather rivals them.

In this context, the present article aims to analyze the interest of the Russian Federation, Turkey, Ukraine, Romania, Georgia and Bulgaria on the energy factor in the Black Sea region. At the same time, we want to analyze the influence of energy resources on the foreign policy directions of these states, the problems they are facing at the current stage, but also to design some action perspectives for the future.

Keywords: energy factor, foreign policy, activities, Black Sea region, riparian states.

Introducere

Miza geopolitică a regiunii Mării Negre a crescut semnificativ în ultima decadă, în special în urma evenimentelor ce au determinat marile puteri europene să-și îndrepte privirile către acest spațiu. În timp ce mulți asamblează această zonă cu teritoriul adiacent Mării Caspice, inclusiv Caucazul sudic, zona Mării Negre are mult de lucru. Spunem aceasta fiindcă consistența sa este prea neomogenă pentru a transmite un mesaj unic, clar și reprezentativ; statele sunt prea diferite și au drept interes național obiective uneori opuse; resursele sunt neuniform repartizate pentru această regiune, ceea ce nu apropie statele pentru o cooperare, ci mai degrabă le rivalizează.

Rezultate și discuții

În general, la moment în zona Mării Negre au loc procese atât integrative, cât și integratorii. În timp ce unele țări au drept vector clar integrarea în comunitățile euroatlantice, unele sunt deja membre, celelalte doar mimează interesul activ față de acest fenomen. Totuși, majoritatea din ele recunosc inevitabilitatea faptului că doar aceasta este soluția pentru o dezvoltare durabilă a regiunii și a țărilor în parte. Pentru a atrage atenția Europei, statele din zonă trebuie să înceapă un proces stabil de edificare a unei societăți democratice bazat pe un sistem politic transparent și economie de piață liberă; țările riverane Mării Negre trebuie să coopereze activ și eficient pentru a promova măsuri destinate creșterii încrederii în această zonă, întrucât este o arie de tranzit semnificativă a resurselor energetice destinate în mare parte Occidentului.

Europa de cealaltă parte (și aici mai degrabă cea instituționalizată – UE), pentru a-și asigura piața sa internă energetică trebuie să conceapă întâi de toate o bună strategie pentru statele din zona Mării Negre cu scopul de a crea o politică de securitate de lungă durată. Resursele energetice caspice constituie pentru Europa o alternativă puternică în favoarea supradependenței sale de Rusia. Chiar dacă UE nu vede în statele adiacente Mării Caspice un potențial de integrare în structurile sale, cel puțin ea poate contribui la includerea acestora într-o politică largită de asistență și susținere economică.

Însă, revenind la ceea ce înseamnă regiunea extinsă a Mării Negre, conceptul nu a primit un înțeles definitiv din lipsa timpului care să sedimenteze o accepțiune unanim recunoscută. Prin prisma criteriului strict geografic, regiunea Mării Negre include statele care au acces nemijlocit la acvatoriul mării: Turcia, Bulgaria, România, Ucraina, Rusia și Georgia, iar termenul „extinsă” împinge limitele geografice ale regiunii dincolo de frontierele riveranilor [1, p.36]. Mai este Moldova, legată de întinderea de ape printr-un sistem de râuri, precum și statele asociate – Azerbaidjanul, Grecia și altele. Toate aceste țări au porturi cu terminale de primire-încărcare a petrolului și a gazului condensat. Totodată, litoralul Mării Negre, în lungime de aproximativ 4.000 km, este distribuit în mod neuniform între cele șase state riverane: Turcia 34%, Ucraina 31% (înainte de anexarea Crimeii în anul 2014 (oficial – Republica Autonomă Crimeea), Federația Rusă 15%, Georgia 14%, Bulgaria 7% și România 6%.

Toate aceste state sunt legate printr-un sistem de relații economice comune și probleme care îi afectează în mod direct pe toți. Deși multe dintre ele se confruntă cu diferite tipuri de amenințări la adresa securității naționale, toate au aceeași problemă vis-à-vis de lipsa unei alternative în aprovizionarea țării cu resurse energetice. Se poate de remarcat că în ultima perioadă zona prezintă un interes tot mai activ și din partea Statelor Unite, semn că, pe de o parte, are o semnificație strategică pentru acestea și, pe de altă parte, că statele mărginite cu această „mare prietenoasă” vor beneficia de sprijinul și ajutorul tehnic al SUA. În această direcție Washingtonul întrevede o fortificare a cooperării cu statele-membre ale Alianței Nord-Atlantice: România, Bulgaria și, foarte important, Turcia; cu potențialele state membre ale organizației care reprezintă state-cheie în drumul resurselor naturale către Vest: Ucraina și Georgia. Astfel, statelor din arealul pontic nu le rămâne decât să elaboreze un plan comun de politică externă în așa fel încât să beneficieze la maximum de dorința marilor puteri de a construi o „punte energetică” ce ar uni regiunea caspică cu Europa Centrală.

Indiferent ce areal geografic restrâns este analizat, trebuie recunoscut faptul că întotdeauna va exista un lider, mai mult sau mai puțin recunoscut, care indirect influențează politica externă a statelor învecinate. În cazul nostru, la nivel actual, în regiunea Mării Negre cel puțin o putere continentală depune eforturi de asigurare, dacă nu a hegemoniei absolute, măcar a unui control, și anume:

- **Federația Rusă**, care încearcă să contrabalanseze prezența americană în zonă prin presiunile economice în sistemul relațiilor de dependență energetică cu statele vecine – Ucraina și Republica Moldova, dar și cu cele europene (criza energetică impusă de Rusia celor două state prin întreruperea de livrări de gaz). Criza izbucnită la sfârșitul anului 2005 – începutul lui 2006 s-a remarcat prin întreruperea livrărilor de gaz de Federația Rusă pe motiv că partea ucraineană nu accepta contractul cu noul preț la gaze, deși exista unul valabil până în anul 2009. Atunci politica agresivă a Rusiei preconiza creșterea la prețuri pentru Republica Moldova, Armenia cu 100% și pentru Ucraina cu 400% [2, p.204]. Drept urmare, la 1 ianuarie 2006 Gazpromul rusesc a închis livrările de gaz prin conductele ucrainene, afectând în mod direct Ucraina, Polonia, Slovacia, România, Austria, Ungaria ș.a. În rezultatul acestei crize, Ucraina s-a simțit oarecum strâmtorată și obligată să-și schimbe cursul politicii sale externe. A avut rol decisiv pentru reorientare și prim-ministrul V.Yanukovich, care în septembrie 2006 a anunțat conducerea NATO despre retragerea din cursa aderării la organizație și îmbunătățirea relațiilor bilaterale cu Fedrația Rusă. Astfel, cazul Ucrainei este un model de stat care în cursul realizării politicii sale externe a fost influențată de factorul energetic; în acest caz a fost o politică de supunere și nu de manipulare.

Problema privind livrarea gazului natural a continuat și începând cu 2014 până în prezent. După ce în vara anului 2015 livrările de gaz rusesc către Ucraina fuseseră întrerupte, alimentarea cu gaze a Ucrainei a fost reluată la 12 octombrie 2015 grație unui acord mediat de Uniunea Europeană, potrivit căruia Kievul urma să plătească în avans volumele de gaz pe care dorea să le achiziționeze de la Gazprom [3].

Într-un alt articol se menționează că Ucraina a oprit importul direct de gaze din Rusia în 2015, după ce Moscova a anexat abuziv peninsula Crimeea și a început să sprijine direct războiul secesionist din Estul Ucrainei. Totodată, Kievul importă de atunci gaz rusesc în mod indirect, prin revers, din Slovacia, Polonia și

Ungaria. În același context, Rusia livrează aproximativ 40% din exporturile sale europene de gaze prin conducte care traversează Ucraina. Contractul curent de tranzit al gazelor rusești expirase la sfârșitul anului 2019 [4]. Iar în decembrie 2019, Rusia și Ucraina au convenit să semneze un nou contract pe cinci ani. Acestea au semnat un pachet de documente care permit continuarea tranzitului de gaz rusec pe teritoriul ucrainean după 31 decembrie 2019. În cadrul acordului, Gazprom a plătit Naftogaz 2,9 miliarde de dolari drept compensație, așa cum a decis arbitrajul de la Stockholm. Totodată, Naftogaz s-a angajat să retragă alte procese împotriva Gazprom și să nu prezinte altele noi.

Amintim că Republica Moldova a fost una dintre țările afectate de incertitudinea Rusiei și Ucrainei în ceea ce privește semnarea unui nou acord de livrare a gazelor. În acest sens, autoritățile moldovenești au depus efort pentru a găsi soluții alternative în cazul în care acordul dintre aceste două state risca să nu fie semnat. Este vorba despre livrarea gazelor naturale prin Culoarul Transbalcanic, prin care Turcia, Bulgaria, România, Ucraina și Republica Moldova urmau să asigure reversul gazelor naturale [5].

În alte ordine de idei, în efortul de a nu-și pierde statutul de lider în zona Mării Negre și în Balcani, Federația Rusă dezvoltă astăzi strategii și tactici în toate domeniile, iar politica sa externă, deși pretinde a fi pașnică, și-a demonstrat de nenumărate ori influența și, nu în ultimul rând, și-a întărit relațiile cu Grecia și Turcia.

În realizarea politicii sale externe Federația Rusia a utilizat factorul energetic ca unealtă de șantaj în cazul unor state foste socialiste; or, energia folosită ca unealtă de manipulare poate deveni armă economică [6, p.177]. Printre aceste pârgii menționăm: a) întreruperea livrărilor (parțiale sau totale); b) amintiri cu întreruperea livrărilor; c) politica de prețuri; d) folosirea datoriilor existente la resursele existente de resurse energetice; e) crearea unor noi datorii și f) preluarea ostilă a companiilor sau a infrastructurii. Deși nu toate aceste tactici au fost aplicate în practică de către Federația Rusă, este de notat faptul că puterea sa nu este de neglijat.

În acest context este oportun să menționăm politica externă a Rusiei în relațiile sale cu Georgia, sancțiunile pe care le aplică acesteia și politica discriminatorie la adresa cetățenilor georgieni. Deși la nivel declarativ poziția Rusiei este de a-și securiza teritoriul său în apropierea Georgiei, este de înțeles că prima din spatele cortinei se opune oricărui proiect care ar lua în calcul teritoriul Georgiei de a construi rute ocolitoare pentru transportul de gaz și petrol provenit din Asia Centrală. Rusia tinde să-și fortifice nu doar poziția sa de lider regional, ci și cea de lider mondial în exportul de resurse energetice, aprovizionând în proporție de 40% cu gaz Europa și de 60% cu gaz Turcia [7, p.4]. Nu este de mirare de ce Rusia s-a opus cu atâta vehemență proiectului Nabucco și celor care vizau teritoriul Georgiei drept unul de tranzit.

- **Turcia** este „bucata de puzzle” indecisă a Europei și pe fonul acestei incertitudini ea se apropie tot mai mult de Federația Rusă, fiind principalul aliat al Rusiei în privința opunerii la procesele de deschidere a Mării Negre față de comunitatea euroatlantică. Turcia a fost prima țară care a considerat Marea Neagră drept o regiune și nu întâmplător OCEMN-ul a luat ființă anume la inițiativa ei, adunând sub aceeași umbrelă state precum Grecia, Armenia și Azerbaidjan pentru a promova proiecte de energie regională, transport și comunicații [8, p.2]. Turcia este localizată la răscrucea regiunii caspice bogate în petrol și gaz, Rusia și Orientul Mijlociu, precum și piețele europene și americane având nevoie de aceste resurse. Astfel, ea va juca un rol enorm în dezvoltarea sistemului de conducte regionale prin conducta sa BTC drept un început de cooperare.

Ceea ce este de asemenea foarte important este amplasarea geografică extrem de comodă a Turciei. Ea nu este doar riverană Mării Negre și Mării Mediterane, dar și stăpâna strâmtorilor. Întreaga regiune a Mării Negre este dependentă de aceste strâmtori, întrucât ele realizează trecerea necondiționată a încărcăturilor cu petrol. Aproximativ 3 mil. de barili/zi traversează strâmtoarea Bosfor. În 2005, prin Bosfor s-au transportat 140 mil. tone de țiței. Zilnic, partea centrală a Istanbulului, unde locuiesc 13 milioane de oameni, este traversată de 15 petroliere de mare tonaj. Cu păstrarea actualei scheme și ritmuri de creștere a exporturilor, până în 2015 transporturile de petrol rusec și kazah prin strâmtorile turcești urmau să crească până la 200 mil. tone [9].

Pe lângă controlul strâmtorilor, aceasta deține și controlul rutelor spre Irak, iar în perspectiva exploatării resurselor de petrol de la Marea Caspică teritoriul Turciei prezintă o variantă optimă pentru construcția conductelor de petrol, precum și pentru asigurarea controlului acesteia, element esențial avut în vedere de marile companii transnaționale. Fiind una dintre cele mai mari piețe regionale și care se dezvoltă în ritmuri crescânde, Turcia tinde să securizeze accesul la resursele caspice din Golful Piersic și deschiderea către piețele energetice europene [10, p.73].

Ca stat membru al NATO, Turcia tinde să devină lider al populațiilor musulmane într-un spațiu ce se întinde din Balcani până în Caucaz și Asia Centrală. Anume factorul musulman a neliniștit opinia publică europeană când s-a discutat eventualitatea aderării Turciei la Uniunea Europeană, ea rapid reorientându-se spre Federația Rusă. Simultan, acest lucru îi oferă credibilitate în fața musulmanilor din zona caspică, pentru care Turcia insistă să dețină un anumit control. Apropierea de Rusia ar trebui totuși să pună în gardă oficialitățile de la Bruxelles, precum și pe șefii statelor mărginitoare Mării Negre, deoarece economia Turciei devine dependentă de relațiile sale economice cu Federația Rusă, care ar putea avea consecință politică majoră atât pentru regiunea Mării Negre, cât și pentru Europa, în general.

- **Ucraina** este al doilea stat ca mărime din Europa și un important beneficiar al dezagregării Uniunii Sovietice. Prin suprafața sa, echivalentă cu cea a Germaniei și a Marii Britanii la un loc, prin cele 42 de milioane de locuitori (2018), se încadrează printre principalele state ale continentului. Dacă adăugăm și lungimea țărmului la Marea Neagră, Ucraina deține un important statut geopolitic, suscitând interesul marilor puteri occidentale, prin posibilitatea influențării raportului de forțe în Europa Centrală și de Est, în zona Mării Negre, dar și în raport cu Federația Rusă [11, p.14].

Ucraina aspiră astăzi la un statut de putere regională, chiar dacă ambițiile sale nu au încă susținerea unor inițiative active sau ale unei conduceri regionale. Aceasta este preocupată mai mult de menținerea echilibrului de forțe prin înțelegeri bilaterale cu țările din regiunea Mării Negre, în special cu Turcia și Rusia [12, p.6]. Ucraina a început să considere zona Mării Negre ca o parte a Europei extinse, care merită mai multă atenție, numai după apariția coridoarelor necesare transportului energetic spre UE.

Regiunea Mării Negre trebuie să fie definită ca un spațiu natural al intereselor ucrainene. În același timp, este de subliniat faptul că Ucraina trebuie să joace un rol semnificativ în organizarea unui nou sistem de ordine regională. Succesul Ucrainei ar fi dacă ar reuși să preia rolul de transportator major al petrolului caspic către Europa. Ucraina conține rutele de transport petrolier pe axele est-vest și nord-sud. Orientarea Ucrainei prooccidentale din ultimii ani au ajutat-o să devină un stat atractiv pentru UE și NATO. Prin construirea oleoductului Odesa-Brody, Ucraina a primit verdă de la europeni de a extinde ruta până în centrul Poloniei și de acolo spre Gdansk. Aceste acțiuni stresează Federația Rusă și planurile acesteia de a deține monopolul în zonă drept exportator cu drepturi exclusive al resurselor caspice.

Datorită unor politici inconsistente, Ucraina folosește prost ocazia de a obține un loc conducător printre transportatorii regionali de petrol și chiar riscă să fie exclusă din acest proces, Kievul blamând intens Rusia pentru acest fapt, deoarece aceasta a dezvoltat activ coridoare de transport în jurul Ucrainei.

- **România.** Bazinul Mării Negre are un rol esențial pentru poziția strategică a României, nu doar pentru că reprezintă un coridor de transport transcontinental, care leagă Europa de Asia și de Orientul Apropiat, ci și pentru că pe platforma continentală a țărilor riverane de la Marea Neagră au fost descoperite importante zăcăminte de petrol și gaze. În afară de resursele energetice din Marea Neagră, România deține și infrastructuri în domeniul naval și petrolier, având rafinării, platforme de foraj și de extracție, importante infrastructuri maritime comerciale și forțe militare care pot juca un rol deosebit în noua arhitectură geopolitică și strategică euroasiatică. Potrivit analizelor efectuate de Energy Information Administration (EIA), Strâmtoarea Bosfor, care delimitează Asia de Europa, conectând Marea Marmara de Marea Neagră, este utilizată pentru tranzitul petrolului din regiunea Mării Caspice către țările mediteraneene. Platforma continentală a Mării Caspice este una dintre cele mai bogate regiuni petrolifere din lume. În anul 2009, aproximativ 2,9 mld. de barili pe zi de țiței au tranzitat strâmtoarea, al cărei canal navigabil are o lungime de 17 mile.

Din punctul de vedere al aprovizionării cu energie, un factor de risc pentru comunitatea europeană îl constituie un eventual blocaj al Strâmtoării Bosfor. Această situație ar genera costuri suplimentare pentru rutele ocolitoare, dar și întârzierea în livrarea resurselor energetice necesare atât în industria energetică, cât și în domeniul transporturilor din Uniunea Europeană.

Din aceste considerente, explorarea, dezvoltarea și exploatarea țițeiului și a gazelor naturale de pe platforma continentală românească a Mării Negre constituie o sursă alternativă de aprovizionare a Europei cu resurse energetice, dar și un factor de stabilitate pentru Uniunea Europeană. Europa își poate reduce, astfel, dependența de sursele externe.

În această direcție compania *Black Sea Oil and Gas* a întreprins deja demersuri prin concesionarea zăcămintelor Ana și Doina din zona Pelican XIII și Midia XV din Marea Neagră, potrivit mass-media aflându-se în faza de implementare a proiectului intitulat Midia Gas Development Project. Acesta cuprinde cinci sonde

de producție offshore, un sistem de producție submarină a gazelor naturale, o platformă de producție maritimă, o conductă de transport al gazelor naturale, compusă dintr-o secțiune maritimă de 126 km și una pe uscat și o instalație de tratare a gazelor pe uscat.

Bazinul Mării Negre prezintă un interes deosebit din punctul de vedere al poziției geostrategice și al resurselor energetice naturale de care dispune, cu atât mai mult cu cât este cunoscut faptul că acestea sunt epuizabile. Un exemplu în acest sens îl constituie resursele estimate la nivelul sondei Domino-1 din perimetrul Neptun, care reprezintă echivalentul producției României pe 4-8 ani (aproximativ 42-84 mld. de mc.), potrivit evaluărilor Asociației Române a Companiilor de Explorare și Producție Petrolieră.

Totodată, infrastructura din România, parte integrantă a infrastructurii din UE, joacă un rol important pentru siguranța transportului european. Contribuția românească la îmbunătățirea transportului transfrontalier se realizează prin cunoașterea și prevenirea riscurilor și vulnerabilităților specifice. Potrivit Asociației Române a Companiilor de Explorare și Producție Petrolieră, România deține o poziție favorabilă în sistemul de transport internațional din Europa Centrală și de Est. România poate contribui la interconectarea Sistemului Național de Transport Gaze Naturale cu sistemul vest-european și la tranzitul gazelor din zona Mării Caspice și a Orientului Mijlociu.

Strategia națională de apărare a României este principalul instrument care fundamentează planificarea apărării la nivel național și, prin Consiliul Suprem de Apărare a Țării, asigură cadrul strategic pentru organizarea și coordonarea unitară a activităților care privesc apărarea țării și securitatea națională. La etapa actuală, remarcăm că România are oportunitatea cooperării în domeniul securității cu statele partenere din spațiul euroatlantic. Organizațiile de intelligence sunt preocupate de identificarea și semnalarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității energetice. Realizarea obiectivelor de dezvoltare regională și dezvoltarea infrastructurii de transport presupune cunoașterea acțiunilor externe ce ar putea aduce atingere securității naționale și europene [13].

- **Georgia**, în pofida faptului că nu deține resurse energetice proprii, este un important areal de conducte de tranzit pentru Europa Occidentală. Fiind foarte idealistă în ce privește valorile libertății, Georgia face tot posibilul pentru a se debarasa de trecutul său sovietic și de amprenta rusească pe imaginea țării. Totuși, ceea ce împiedică marile puteri să întreprindă acțiuni de amploare este teritoriul mult prea problematic din spațiul abhaz și sud-osetin care stagnează oarecum avansul intern dar și extern al Georgiei. Un stat care (de altfel, ca și Ucraina) în urma revoluției a instaurat un guvern democratic pro-occidental, menit să îndepărteze Rusia de afacerile interne și mai ales cele legate de energetică. Cu toate acestea, partea rusească a reușit să adune în ultimii ani, prin manevre bine chibzuite, o sumă uriașă drept datorie a Georgiei pentru energia folosită. În plus, drept răspuns la acțiunile Georgiei de reformare, dialog intens cu NATO și apropiere de structurile euroatlantice, Federația Rusă a început să susțină autoritățile teritoriilor separatiste prin produse, armament și așa-zisul contingent de pacificatori ruși. În urma evenimentelor din 2006, când Georgia a expulzat 4 militari ruși bănuți de spionaj, Rusia a contraofensat prin ruperea legăturilor totale cu Georgia pe cale aeriană, terestră și poștală și expulzarea din țară a tuturor georgienilor care se aflau la muncă fie legal sau ilegal. Remarcăm și războiul ruso-georgian, care a început în august 2008 ca urmare a unei operațiuni militare lansate de către forțele georgiene contra regimului separatist oset. Pe data de 8 august 2008 Rusia a trimis forțe în sprijinul osetinilor. În urma acestui război Osetia de Sud a fost recunoscută de Federația Rusă ca entitate statală, Georgia la rândul ei pierzând *de facto* controlul asupra acestei regiuni. Un alt caz de tensiune dintre cele două state a fost marcat la finele lunii iunie 2019, când sosirea unei delegații rusești la sesiunea Adunării Interparlamentare a Ortodoxiei de la Tbilisi a dus la proteste violente, instigate de opoziția din țară. Ulterior, Moscova a decis că creșterea rusofobiei face din Georgia o țară nesigură pentru cetățenii ruși și a interzis toate zborurile rusești din și către Georgia [14].

La etapa actuală, ceea ce deranjează în egală măsură Federația Rusă este conducta de petrol Baku-Tbilisi-Ceyhan, al cărei scop este transportarea resurselor caspice ocolind teritoriul rusesc, precum și gazoductul Baku-Tbilisi-Erzurum.

Cu toate că Georgia este dependentă de resursele străine, ea a realizat o politică externă dură în legătură cu Rusia, nefiindu-i frică că eventualele consecințe ar putea-o destabiliza în plan intern.

- **Bulgaria** este o țară săracă din punct de vedere energetic, dependentă în mare măsură de importul de resurse energetice – în principal petrol și gaze. Aceasta se bazează, în principal, pe Rusia ca pe singurul său furnizor, sau în cazul gazelor – și printr-o singură rută de tranzit. Țara are rezerve semnificative și producție locală de cărbune lignit, care satisfac aproximativ 37% din consumul intern brut de energie în Bulgaria.

Din cauza ponderii ridicate a cărbunelui și hidroenergiei în mixul energetic, Bulgaria poate avea viitoare perspective bune în ceea ce privește independența energetică, dar numai dacă va reuși să reducă intensitatea energetică a economiilor sale și să îmbunătățească eficiența energetică în sectoarele locative, publice și de afaceri.

Printre punctele forte ale statului se numără potențialul local pentru producerea hidroenergiei și disponibilitatea resurselor de cărbuni, precum și potențialul de surse neconvenționale de energie. Bulgaria a fost printre primele țări din UE care au început cercetări privind extracția de gaze de sist, dar în 2012 a impus un moratoriu privind această activitate. Cu toate acestea, în țară s-a intensificat căutarea de petrol și gaze în Marea Neagră [15, p.3].

Traseul de la Burgas la Marea Egee cu aducerea petrolului pe apă de la Norovorosiisk și Tuapse este pe deplin justificată. Problema e că aceste porturi sunt utilizabile doar pentru anumite tipuri de nave, prețul de cost urcând, prin urmare. Oportună ar fi analizarea variantei cu utilizarea porturilor ucrainene, în primul rând Odesa [16].

Următoarea dimensiune a analizei noastre se va concentra pe faptul că la etapa actuală regiunea Mării Negre nu prezintă garanții de securitate, dinamica politico-economică fiind în continuă transformare. Printre conflictele cu repercusiuni în plan energetic, pe linie de explorare, dezvoltare și exploatare a resurselor de țiței și gaze naturale de pe platoul continental, se numără:

1. Conflictul ucraineano-român soluționat pe cale diplomatică, prin intermediul jurisprudenței internaționale. (Zona de N-V a Mării Negre a fost disputată la Curtea Internațională de Justiție de la Haga în procesul cu Ucraina privind delimitarea Platoului Continental și zona economică exclusivă din N-V Mării Negre. Acest proces, cu numeroase runde de negocieri, intentat la 16.09.2004 și finalizat la 03.02.2009, s-a încheiat cu obținerea de către România a drepturilor suverane de explorare și exploatare a 79,34% dintr-o suprafață de 12.200 km², respectiv a circa 9.700 de km² de platou continental și zonă economică exclusivă, potrivit datelor furnizate de Ministerul Afacerilor de Externe pe site-ul oficial.)

2. Conflictul ruso-ucrainean privind autoproclamarea Republicii Crimeea. Federația Rusă deține importante rezerve de petrol, infrastructura necesară transportului și livrării de petrol, gaze naturale și produse petroliere pe piețele principalilor consumatori, devenind astfel cel mai important concurent de pe piața Europei Occidentale. De asemenea, Rusia depune eforturi constante pentru dezvoltarea de noi resurse. Autoproclamarea Republicii Crimeea a avut loc în anul 2014, după toate eforturile depuse de Ucraina de a deveni independentă din punct de vedere energetic față de Rusia (lucru realizat, de altfel, în foarte mare măsură).

Anterior anului 2014, Ucraina cunoștea o creștere puternică a activităților de explorare, dezvoltare și exploatare a resurselor de țiței și de gaze naturale din proximitatea Peninsulei Crimeea, în perimetrul gazeifer Galiținskaya, prin intermediul fostei companii de stat „Cernomorņeftegaz”. Dintre achizițiile pe linie de exploatare a resurselor energetice ale companiei menționate face parte și platforma de foraj maritim denumită simbolic la acea vreme „NEZALEJNOSTI” (trad. din ucr.: „Independență”). Odată cu preluarea controlului asupra Peninsulei Crimeea (situată la o distanță de numai 230 km de frontiera cu România), Federația Rusă a preluat indirect, prin intermediul „Republicii Crimeea”, și controlul asupra resurselor energetice din zonă.

La cinci ani de la anexarea Peninsulei Crimeea, acțiune considerată ilegală de către organismele internaționale, președintele Federației ruse Vladimir Putin a lansat un proiect de importanță strategică – un proiect de pod peste strâmtoarea Kerci. Ideea nu este nouă, primul proiect fiind propus de Țarul Nicolae al II-lea, în anul 1910. Varianta actuală a podului va avea o lungime de 19 km, două benzi rutiere și o cale ferată. Construcția, care va lega regiunea Rostov pe Don din Rusia de capitala Crimeii, Simferopol, va permite traficul a 40 000 de vehicule pe zi. La începutul lucrărilor ministrul Transportului, Maxim Sokolov, anunța finalizarea construcției în decembrie 2018. În prima jumătate a lunii mai a anului 2019 președintele rus inaugura, deja, tronsonul rutier al podului, la volanul unui camion.

3. Un potențial risc pentru România, în cazul în care ar activa pe cont propriu și nu ar face parte din formatele bilaterale și multilaterale din regiune, ar fi anexarea insulei Șerpilor de către Rusia, după modelul Peninsulei Crimeea. Acest lucru ar avea ca și consecință încălcarea Deciziei Curții de la Haga cu privire la insula Șerpilor care a fost disputată în trecut de România și Ucraina. Potrivit unui astfel de scenariu, Rusia ar putea emite, ulterior, pretenții asupra zonei economice maritime din proximitatea României, în zonele de explorare și exploatare a resurselor energetice care conferă un plus de independență energetică. Evoluțiile geopolitice recente plasează România în zona de confruntare a intereselor principalilor actori, inclusiv în domeniul activității informative.

Concluzii

Generalizând activitatea externă a statelor din zonă, putem afirma că odată cu trecerea timpului, care își va pune amprenta pe scăderea resurselor energetice în urma exploatării intense a acestora, mesajele statelor vor deveni mai dure și mai pragmatice. Factorul energetic are, indubitabil, o pregnanță uriașă în relațiile dintre state, în special într-o zonă restrânsă, dar care se mărginește cu un areal bogat în resurse naturale.

Acțiunile UE și NATO privitor la acest bazin vor reieși în primul rând din realitățile stringente de lipsă a resurselor. Ulterior statele vor încerca să angreneze aici puterea acestor organizații pentru a fortifica balanța de puteri în zonă. În urma șocului suferit de UE din cauza stopării livrărilor prin conductele ucrainene a gazului în anul 2006, oficialii europeni au înțeles foarte bine că soluția constă în diversificarea surselor provenite pe piețele interne ale statelor sale membre, iar acest lucru se poate realiza prin accesul direct prin intermediul bazinului Mării Negre la resursele caspice. Totodată, anexarea Crimeii a creat consecințe dure la adresa securității energetice atât pentru statele riverane, cât și pentru țările UE. Criza din Ucraina a evidențiat încă o dată vulnerabilitatea Europei generată de supradependența ei de aprovizionarea cu energie din Federația Rusă. Europa este vulnerabilă pe termen scurt, dar Rusia are mai mult de pierdut pe termen mediu și lung. În același timp, guvernele statelor membre ale UE asigură securitatea, dar și contribuie la îmbunătățirea economiei. Aceste lucruri pot deseori să meargă mână-n mână. Dar cea mai recentă criză demonstrează că pot exista unele conflicte atunci când se încearcă realizarea ambelor în același timp. Acesta a fost cazul notelor de plată mai ridicate pentru combustibili (care ar putea să reprezinte foarte bine o consecință a acestei crize) care fac parte din preocuparea pentru asigurarea unei mai mari securități a țării.

În același context, reamintim că anexarea Crimeii de către Federația Rusă urmată de suportul mișcărilor separatiste din Estul Ucrainei au apărut în contextul planurilor de apropiere a Ucrainei de Uniunea Europeană. Acest aspect a tensionat și mai mult relațiile dintre UE și Federația Rusă la nivel politic, dar și în plan energetic. Comisia Europeană a trimis un semnal clar Gazpromului că va trebui să-și dezvolte noile rute energetice către piața europeană prin prisma Pachetului Energetic III. Din acest punct de vedere, conflictul din Ucraina, datoriile istorice ale Naftogaz către Gazprom sau degradarea infrastructurii de transport a gazului de pe teritoriul Ucrainei nu pun într-o lumină mai favorabilă South Stream, Turkish Stream (deja suspendate) sau, mai nou, Nord Stream 2, deoarece nu pot absolvi Gazpromul de la aplicarea cadrului de reglementare a pieței interne de energie a UE. În aceste circumstanțe ruta ucraineană a exporturilor Gazpromului rămâne a fi utilizată până la găsirea unor alternative reale de export al gazului rusesc spre piața europeană [17, p.8].

O altă posibilitate ar fi stabilirea unui control european în locul celui rusesc asupra sistemului de transport energetic în Europa [18, p.1]. UE în alianță cu NATO trebuie să conștientizeze ca problemă securitatea euroatlantică și să stabilească de comun acord un mecanism de consultanță care pe viitor ar deveni un cadru de elaborare a politicii. Cu suportul activ al acestor două organisme fundamentale zona Mării Negre întrevide șanse reale de a se afirma și contribui la arhitectura generală de securitate a întregului continent european.

O a treia opțiune ar fi consolidarea securității energetice internaționale, care ar cuprinde indicatori, cum ar fi: stabilitatea dezvoltării statelor, apărarea acestora în fața amenințărilor din exterior, asigurarea suveranității și independenței tuturor statelor recunoscute de comunitatea mondială. Mijloacele principale de asigurare a securității energetice internaționale constau în acest sens încheierea acordurilor bilaterale privind asigurarea securității reciproce, intrarea statelor în alianțele multilaterale, organizațiile internaționale mondiale, structurile și instituțiile regionale pentru menținerea securității, demilitarizarea și democratizarea ordinii politice internaționale și instaurarea supremației dreptului în relațiile internaționale. Iar această opțiune este, cu siguranță, salutară și pentru statele riverane privind asigurarea securității energetice în politica externă a acestora în regiunea Mării Negre.

Referințe:

1. ALEXANDRESCU, G. Confluente: interferențe și influențe în zona extinsă a Mării Negre. În: *Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI: Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională*. București, 14-15 aprilie 2005. București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, p.35-42.
2. LARSSON, L.R. *Russia's energy policy: security dimensions and Russia's reliability as an energy supplier*. FOI Swedish Defence Research Agency, Scientific Report: Stockholm, 2006. 362 p.
3. *Rusia a întrerupt livrările de gaz către Ucraina. Gazprom: „Riscuri grave” pentru Europa*. Publicat la 25.11.2015. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/rusia-a-interrupt-livrarile-de-gaz-catre-ucraina-gazprom-riscuri-grave-pentru-europa-460915> (Accesat:12.02.2020)

4. SERAFIM, O. *Rusia și Ucraina au ajuns la un compromis privind tranzitul de gaze*. Publicat la 22.12.2019. [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/rusia-%C8%99i-ucraina-au-ajuns-la-un-compromis-privind-tranzitul-de-gaze/30338523.html> (Accesat: 10.02.2020)
5. *Rusia și Ucraina au semnat un acord pe cinci ani privind tranzitul de gaze începând cu 1 ianuarie 2020*. Publicat la 31.12.2019. [on-line] <https://unimedia.info/ro/news/c33f786b2ee0e8d7/rusia-si-ucraina-au-semnat-acordul-privind-tranzitul-de-gaze-incepand-cu-1-ianuarie-2020.html> (Accesat: 28.01.2020)
6. LARSSON, L.R. *Russia's energy policy: security dimensions and Russia's reliability as an energy supplier*. FOI Swedish Defence Research Agency, Scientific Report: Stockholm, 2006. 362 p.
7. COHEN, A. *US Strategy in the Black Sea Region*. Douglas and Sarah Allison Centre for Foreign Policy Studies, Decembrie, 2006, p.1-14.
8. Developing a new Black Sea security agenda: oil, pipelines and regional security. In: *The Nixon Centre*: Washington DC, 2004. 237 p.
9. *Marea Neagră – lupta pentru resurse energetice*. Publicat la 23.07.2007. [on-line] http://arhiva.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_10925/Marea-Neagra-lupta-pentru-resurse-energetice.html (Accesat: 01.03.2020)
10. TSERETELI, M. *Economic and energy security: connecting Europe and Black Sea-Caspian region*. Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2008. 88 p.
11. ILIE, I.-M. *Amenințări și oportunități la Marea Neagră: probleme de securitate în regiunea extinsă a Mării Negre*. București, 2006. 214 p.
12. COHEN, A. *US Strategy in the Black Sea Region*. Douglas and Sarah Allison Centre for Foreign Policy Studies, Decembrie, 2006, p.1-14.
13. *Marea Neagră, o șansă pentru securitatea energetică a Uniunii Europene*. Publicat la 31.05.2018. [on-line] <https://intelligence.sri.ro/marea-neagra-o-sansa-pentru-securitatea-energetica-uniunii-europene/> (Accesat: 19.02.2020)
14. *Putin: „Nu aş introduce sancțiuni împotriva Georgiei din respect pentru poporul ei”*. Publicat la 09.07.2019. [on-line] <https://ro.sputnik.md/Rusia/20190709/26789069/Putin-sanctiuni-Georgia-respect-popor.html> (Accesat: 01.02.2020)
15. *Gestionarea transparentă și securitatea energetică în Europa Centrală și de Est*. Policy Brief nr.58, septembrie 2015. 16 p. [on-line] http://seldi.net/fileadmin/public/PDF/Publications/Policy_Brief_No._58/pb_58_energy_security_romanian.pdf (Accesat: 04.03.2020)
16. *Marea Neagră – lupta pentru resurse energetice*. Publicat: la 23.07.2007. [on-line] http://arhiva.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_10925/Marea-Neagra-lupta-pentru-resurse-energetice.html (Accesat: 05.03.2020)
17. EFROS, I. *Impactul crizei din Crimeea asupra securității energetice europene. Pot oare disloca gazele neconvenționale din SUA și Ucraina și cele convenționale din regiunea Mării Caspice rolul Gazpromului de pe piața energetică europeană?* (Raport analitic). Chișinău, 2016. 35 p. [on-line] http://ipp.md/old/public/files/Evenimente/Impactul_crisei_din_Crimea_asupra_securitatii_energetice_europene_IPP_28-06-2016.pdf (Accesat: 30.01.2020)
18. SOCOR, V. *What role for the Black Sea Region in the European Union-s energy strategy?* Jamestown Foundation, 2006, p.1-15.

Date despre autor:

Carolina BUDURINA-GOREACII, doctor în științe politice, lector universitar, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: carolina.budurina@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2406-4212

Prezentat la 06.03.2020